

BOŽIĆNO KOLEDANJE I VESELJANJE NA OTOKU KORČULI

KATARINA ŽANETIĆ
Lučićeva 1
HR - 21000 Split
katarina.zanetic@hotmail.com

UDK 398.332.41
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno/Received: 14.03.2016.
Prihvaćeno/Accepted: 18.03.2016.

Najstariji spomen koledanja javlja se na području Bugarske u 9. stoljeću, a pučki običaji koledanja kod Hrvata pojavljuju se već u dalekoj u prošlosti. Najstariji pisani tragovi kod Hrvata mogu se pronaći u 13. stoljeću unutar Statuta Dubrovačke Republike. Običaji koledanja sačuvali su se sve do naših dana, pa tako i na otoku Korčuli. Riječ „koleda“ ima raznovrsna značenja, a prvenstveno označava skupno pjevanje muške djece, od dvanaest do trinaest godina, mladića te odraslih ljudi. Nerijetko označava i pjevanje mladića djevojci, a najčešće se povezuje s božićnim pjesmama, čestitanjima, obredima, darivanjima, Badnjim danom i Novom godinom. Također je važno istaknuti da je „koleda“ označavala i krijes koji se palio na Jurjevdan i Ivandan. Grupe koledara obično su pjevale cijelu noć obilazeći sve kuće u mjestu, a domaćini su ih najčešće častili suhim smokvama, narančama, rogačima, raznim slasticama, vinom i rakijom, a u novije vrijeme najčešće ih nagrađuju novcem. U ovom radu obrađen je pučki običaj koledanja na otoku Korčuli. S obzirom da je običaj koledanja na otoku bio popularan u svih devet župa, u radu je pokriveno područje Vela Luke, Blata, Smokvice i Korčule. U ostalim mjestima obično se javljaju varijacije na koledarske pjesme nabrojanih mjesta. Polazeći od stajališta o kontinuiranom postojanju tradicijskog usmenog pjesništva na području Korčule, ovim radom pokušat će se obraditi što veći broj prikupljenih podataka vezanih uz božićno koledanje.

Ključne riječi: koledanje, veseljanje, badnjak, Nova godina, Tri kralja, Mladinci

Običaj koledanja božićnih pjesama seže u daleku prošlost i na nekim prostorima zadržao se i do današnjih dana. Upravo zahvaljujući višestoljetnom trajanju na ovim područjima, koledanje je bivalo i biva predmetom istraživanja mnogih stručnjaka. Značajan doprinos očuvanju običaja koledanja dao je Ivan Lozica u svom radu *Došli smo vam kolendati*. U navedenom radu autor ne zapisuje božićne pjesme već se bavi poimanjem

samog naziva koleda, a ujedno prati i „mijenu” običaja. Naglasak stavlja na dodiru slavenskih koleda s rimskim kalendama, a posebno se zalaže da se običaju koleda posveti veća pažnja. Također je potrebno spomenuti doprinos Antuna Carića i Tanje Perić-Polonijo ovoj tematici. Najopširnije prikaze božićnog koledanja i veseljanja dao je Marko Dragić u svojim radovima od kojih je potrebno izdvojiti *Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji*. Zahvaljujući suradnji sa studentima Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i Fakulteta filozofsko-humanističkih znanosti Sveučilišta u Mostaru, autor je prikupio veliki broj izvornih zapisa i ovim radom dao prikaz koledarskih običaja iz raznih krajeva gdje obitava hrvatsko stanovništvo.

Međutim, iako je već i u Dragićevevim radovima dotaknuta tematika koledanja na otoku Korčuli i dalje je nedovoljno istražena. Postoji nekolicina radova koja se djelomično bavila tematikom božićnih običaja na otoku od kojih se posebno ističe rad *Vjervanja i običaji u staroj Korčuli početkom 20. stoljeća*, autorice Mirjane Svoboda. Stoga se nametnula potreba da se napravi sustavnija studija o koledanju na otoku Korčuli. U ovom radu će se koristiti dvadeset suvremenih izvornih zapisa koji su nastali u razdoblju od 2010. do 2013.godine na otoku Korčuli. Također, dio zapisa čine i nešto starije snimke koje pripadaju arhivu Fazinić, to jest jednom od kazivača.

Cilj rada jest sačuvati dio baštine otoka Korčule koju ujedno čini i božićno koledanje. Zapisivanjem koledarskih pjesmama nastoji se sačuvati ovaj običaj od zaborava te potaknuti mlade da ga nastave njegovati. Uz terenski rad u radu će se primijeniti metoda analize, komparacije, sinteze te induktivno-deduktivna metoda.

1. PODRIJETLO KOLEDANJA

Prvi spomen koledanja javlja se u Bugarskoj u 9. stoljeću te se spominje u *Sinajskom trebniku*¹ u kojem se zabranjuje da prvi dan u siječnju „bivši pogani“ idu u koledu. U Rusiji su u 11. stoljeću smatrali da je koledanje običaj poganih te su isticali kako „nije lijepo koledovati ni rusalije plesati“. Slično je i kod ostalih slavenskih naroda, a u južnih se taj običaj spominje u sklopu *Statuta Dubrovačke Republike* iz 1292. godine (Dragić, 2008: 27).

¹ Zbirka bogoslužbenih, crkvenih tekstova.

Pučki običaji kolendanja² kod Hrvata sačuvali su se sve do naših dana, ponajviše u Istri, Hrvatskom primorju, Dalmaciji i Gradišću (usp. *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, sv. 3., str. 523. - pod riječ „kolenda”, Zagreb, 1967.). Potrebno je istaknuti kako je općeprihvaćena pretpostavka da se kolede nastavljaju na drevne obrede mnogih indoeuropskih naroda, povezane s početkom nove godine. Poveznica s tim obredima i običajima vidljiva je i u *Januarskim kalendama* starih Rimljana, ali oni se ne smatraju izvorom slavenskih koleda. Navode se kao srodna pojava koja je utjecala na slavenske kolede na područjima gdje su narodi bili u dodiru (Lozica, 1999: 71). Ovaj običaj jedan je od primjera preklapanja poganstva i kršćanstva kod Hrvata, ali i kod ostalih Slavena, a spominje se već u starocrkvenoslavenskim *Zapovijedima crkvenih otaca*. Općenito se drži da su običaji kolendanja nastali i proširili se među slavenskim plemenima još dok su ona bila u svojoj pradomovini, prije nego što su došli na prostore koje i danas nastanjuju. Vjerojatno je najispravnije tvrditi kako su običaji Slavena utjecali na kalende starosjedioca, s njima se stopili te se naknadno kristijanizirali (Lozica, 1999: 71). Kao posljedica te kristijanizacije naziv „koleda”, koji se odnosi na pjesmu izvođenu u ophodima, smatra se u povijesnom dijelu sekundaran, noviji. Kolede su uglavnom svedene na pjesme kršćanskog sadržaja i tako su se prekrili poganski korijeni samog obreda (Lozica, 1999: 74).

Postoje različiti stavovi o podrijetlu riječi „kolenda“ te se, konzultirajući različite literature, stječe dojam da je svako njeno tumačenje „ispravno“ u kontekstu vremena u kojem je nastalo. Vjerojatno sam naziv „koleda“ ima korijen u latinskom i grčkom glagolu „caleo“ što znači zazivati, pozivati, sazivati (Gluhak, 1993: 328). Postoje književnoznanstvene, filološke, rječničke, muzikološke i etnološke definicije ove riječi i sve se znatno razlikuju jedna od druge. Konzultirajući različite pisane izvore, ali i aktivne sudionike kolendanja, dolazi se do zaključka kako riječ „kolenda“ ili „koleda“ ima više značenja poput dara, pjesme, glazbe, ophoda, običaja, Badnjeg dana, Nove godine i krijesa. Pojavljuje se gotovo u svim slavenskim jezicima, od staroslavenskog gdje je značila novu godinu, bugarskog i makedonskog gdje je predstavljala Božić, poljskog, slovačkog i ruskog gdje je značila božićnu pjesmu do ukrajinskog gdje je imala značenje božićnog praznovanja, razdoblja kada se pjevaju

² Izraz „kolendanje“ upotrebljava se na području cijelog otoka Korčule.

božićne pjesme (Gluhak, 1993: 328). Najstarije hrvatske rječničke definicije, obrađene u Akademijinom rječniku³, tumače „kolendu“ višeznačno. Prvo značenje pojavljuje se već 1649. godine kod Mikalje⁴, a slično je značenju koje daju Belostanec 1740.⁵ i Stulić 1806. godine, a ono glasi kako „kolenda“ označava poklon koji se daje na prvi dan godišta, takozvana „strena“⁶. U Mikaljinu, Belostenčevu i Stulićevu rječniku se kao drugo značenje ove riječi javlja pojam pjesme pjevane u sklopu kolednog običaja pred Božić i Novu godinu te je to objašnjenje najbliže današnjem shvaćanju „kolende“. Akademijin rječnik još navodi kako ta riječ, obično u pluralu, ima značenje dara što stariji poklanjaju slugama, djeci i općenito mladima za novu godinu. Vodeći se tom definicijom ovaj pojam može označavati i „novu godinu“, a uporište toj tvrdnji može se pronaći čak u djelima Marina Držića. Vuk Karadžić u *Srpskom rječniku* (1852.) daje tumačenje kolede kao običaja u kojem su mladići išli od jedne do druge kuće i pjevali pjesme „od kolede“. Također je istaknuo da se taj običaj među pravoslavicima gotovo izgubio, ali da ga katolici još uvijek njeguju. Zanimljiva je etnomuzikološka bilješka u Akademijinom rječniku koja navodi kako je „kolenda“ zapravo „Pjesma što u Dubrovniku dječurlija gradska pjeva u večer idući od kuće do kuće, te dobije obično od svake kuće po koji novčić. To se čini ne samo uoči Božića i na staru godinu, nego i uoči svetoga Vida, sv. Petra, sv. Ilije, sv. Nikole. Svagda se pjeva ista pjesma (zadnjih godina mislim da se promijenila melodija, a možebiti i riječi), osim sv. Nikole, za kojega ima osobita pjesma“ (Budmani, 1898: 187). Ova je bilješka najbliža točnom određenju samog pojma. Alemko Gluhak u *Hrvatskom etimološkom rječniku* pod pojmom „kolede“ navodi kako u nekim govorima riječ označava veliki božićni kruh, obrednu vatru,

³ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1880. -1976. U rječniku se detaljno opisuju značenja riječi do XIX. stoljeća, daju se mnogobrojni primjeri od najstarijih zabilježbi riječi do suvremenosti.

⁴ Jakov Mikalja, hrvatski jezikoslovac, leksikograf, isusovac. Sastavio je *Blago jezika slovinskoga ili Slovník u komu izgovarajuse rjeci slovinske Latinski i Diacki*, a to je ujedno i prvi hrvatski rječnik u kojemu je hrvatski polazni jezik.

⁵ Glavno mu je djelo dvojezični rječnik *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatium aerarium* koje je ostalo nedovršeno. Rječnik su dovršili i za tisak priredili pavlini Jerolim Orlović i Andrija Mužar te je objavljen u Zagrebu 1740. godine.

⁶ Lat. *strena* znači zlamenje, kob, ali i poklon koji se daje radi dobre kobi, pogotovo o mladoj godini (v. *Latinsko-hrvatski rječnik*, ŠK, Zagreb, 2001., str. 226).

svečanost poslije posla i pjevanje, čestitanje i darivanje za Božić. Samo u Žrnovu na Korčuli „kolenda“ predstavlja križ s nabodenih devet naranača koji se na Novu godinu postavljao iznad vrata crkve u sklopu običaja *kumpanije*. (Ivančan, 1967: 15).

Inače, za riječ „koleda“, pojavljuju se i različiti nazivi. U Splitu i okolici učestali su nazivi poput „kolenda“ i „kolendra“, a naziv „koledva“ karakterističan je za područje Dubrovnika i za određena mjesta na otoku Cresu. Za izvođače se isto tako koriste različiti nazivi, pa su tako poznati koledaši, kolendaši, kolendraši, koledvaši, kolojani⁷, koledani⁸, junaki i ditići kod gradišćanskih Hrvata, koledvači i kolijani (Dragić, 2008: 27).

Običaj koledanja najučestaliji je na Jadranu, a izvodi se tako da skupina mladića obilazi selo od kuće do kuće i ispred svake zapjeva pjesmu koja odgovara karakteru tog liturgijskog dana te ukućanima čestitaju Božić ili blagdan koji nadolazi. Grupe kolendara obično su pjevale cijelu noć, a domaćini su ih častili suhim smokvama, rogačima, raznim slasticama, vinom, rakijom, a u novije vrijeme najčešće novcem.

Tri glavna božićna blagdana, Božić, Nova godina i Tri kralja, bili su ne samo blagdani pogodni za raznolika slavlja, već su u srednjem vijeku poslužili kao osnova za određivanje početka kalendarske godine. Upravo su ta tri blagdana inspirirala običaje koledanja u gotovo devet župa na otoku Korčuli, a običaj se zadržao sve do današnjih dana.

S obzirom da je običaj koledanja na otoku Korčuli bio popularan u svih devet župa, ovaj rad pokriva područje Vela Luke, Blata, Smokvice i Korčule. U ostalim mjestima obično se javljaju varijacije na koledarske pjesme nabrojanih mjesta. Neke od pjesama su već zapisane, ali ni jedna od njih nije zapisana u istom obliku.

Polazeći od stajališta o kontinuiranom postojanju tradicijskog usmenog pjesništva na području Korčule, ovim radom pokušat će se obraditi što veći broj prikupljenih podataka vezanih uz božićno koledanje. Na temelju stilističke analize božićnih pjesama izdvojiti će se određene karakteristike pučkog koledanja. Stilistička analiza provedena na korpusu tradicijskih božićnih pjesama pomaže da se stekne dojam kako su izgledali tradicionalni napjevi i po kojoj su „formuli“ pisani. Istraživačka metoda većinom će se zadržati na istraživanju motiva i forme

⁷ U Zlarinu kod Šibenika.

⁸ Kod Hrvata u Rumunjskoj; a u Gdinju na Hvaru ophod se zove koledanje.

tradicijskih božićnih napjeva, dok se ovom prilikom neće zalaziti na razinu jezika i vršiti analiza gramatičke strukture.

2. BOŽIĆNO KOLEDANJE

Vrijeme priprema i pjevanja božićnih pjesama uglavnom je počinjalo početkom prosinca, kada bi se dogovorile grupe koje su namjeravale *koledati*, to jest navješćivati. Tako se već tada stvarao božićni ugođaj. Cijelim mjestom odjekivale su božićne pjesme, svugdje su božićni napjevi, pučki ili skladani, ostale napjeve potisnuli u drugi plan. Međutim, na nekim područjima ti ophodi su počinjali nešto ranije, pa se tako, prema riječima kazivača⁹, i na Korčuli koledanje započelo izvoditi na blagdan Svetog Martina, 8. studenog, a trajalo bi sve do Tri kralja.

Skupine koje su namjeravale navješćivati obično bi odabrale nekoliko napjeva. U prvom redu bivale bi one koje su im bile dostupnije i lakše za izvođenje, ali se morao njegovati stari način izvođenja. Skupine su bile sastavljene prema uzrastu, tako da je bilo pjevača od osnovaca do ozbiljnijih domaćina. Takve skupine su uglavnom po nekom najpogodnijem rasporedu navješćivale jedne kod drugih, dok su oni najmlađi išli s namjerom da za stvoreni ugođaj dobiju nešto novaca.

Sve skupine koledara bile su sastavljene uglavnom od izvođača vokalista, ali je bilo i takvih koje su pjevale uz pratnju gitare, harmonike ili drugih glazbala te skupina sastavljenih od samih glazbala.

Za sastavljanje programa koji se trebao izvoditi nisu postojala stroga pravila, osim što su pjesme morale biti božićnog karaktera.

U tim pripremama, što se više primicao blagdan Božića, raslo je i uzbuđenje i božićni ugođaj. Na Badnju večer najprije bi se pojavile pjesme najmlađih navjestitelja, dok bi oni stariji izlazili nešto kasnije.

Prema starom običaju sve je moralo biti onako kako se to uvijek izvodi. Skupina ulazi u dvor domaćina tražeći od domaćina dozvolu da otpjevaju pjesme. Nakon dobivene potvrde da mogu pjevati, izvedu se dvije do tri pjesme, poslije čega ih domaćin pozove u kuću i počasti. Mlađim koledarima daju po neki novčić za stvoreni ugođaj. Oni stariji pak izvedu nekoliko starih pučkih napjeva vezanih za ovaj lijepi običaj o Božiću.

⁹ Prema kazivanju Davora Kondenara, snimljeno na audio vrpci, arhiv Fazinić.

Općenito je lijepa i zanimljiva hrvatska pučka godina u svojim običajima, a na poseban način dolazi do izražaja njena vrijednost i veličina i na otoku Korčuli.

Na Korčuli je koledanje započimalo već početkom studenog, i bilo je povezano s takozvanim „Martinovim ljetom“ koje je predstavljalo berbu grožđa. Dok su se stariji u to vrijeme okupljali uz bogatu „trpezu“, korčulanskoj djeci više je stalo do koledanja. Obično su nosili male ferale i vreće za poklone (suhe smokve, naranče, slastice) koje je kasnije zamijenio novac. Cilj im je bio obići što više kuća pjevajući tradicionalnu Martinovu pjesmu u kojoj je vino imalo središnje mjesto. Nakon Svetoga Martina, korčulanski koledari imali su običaj čestitati Katama *Katarinino* te bi se pjesma obično sažela u nekoliko kitica kojima bi se ispjevala pučka pobožna priča o svetici i njenim zaručama s Bogom. Koledalo se samo u kućama u kojima je netko nosio svetičino ime. Obično su koledari nosili feralice, a za svoje koledanje dobivali poklone (Dragić, 2008: 25). Taj običaj danas se održao samo u Žrnovu. Sačuvala se i pjesma koja se koledala na taj dan.

***Pisma svete Kate*¹⁰**

*Došli smo vam navistiti
Katarina krsno ime
Jer bijaše Bogu mila
I njegova zaručnica.*

*Kate moja, kralj te prosi
Od zlata ti krunu nosi.
Primi, Kate, prsten ovi,
Kraljicom se ti sad zovi.*

¹⁰ Sveta Katarina bila je Božja zaručnica. Zbog vjernosti Bogu odbila je bračnu ponudu kralja. Legenda o svetici postoji sačuvana u Korčulanskoj pjesmarici s kraja 15. stoljeća. Katarina je širila vjeru u Isusa, a odbijanjem bračne ponude cara Maksimina II. postaje njegovom žrtvom. Car postaje neprijatelj kršćana, a Katarina, pripovijedajući o kršćanstvu, pokušava promijeniti njegove stavove. Kada ju je suprotstavio najvećim filozofima onog vremena, ona ih je svojom retorikom i znanjem uspjela navest, propovijedajući kršćanski nauk s takvom gorljivošću da je obratila i najuglednije filozofe njegov da promijene mišljenje. Nakon toga Katarinu muče u tamnici, razapinju je na kotač, ali njoj su pomagali anđeli donoseći joj hranu. Na kraju su joj odsjekli glavu. (v. Valnea Del Bianco, *Biblijske žene u hrvatskoj književnosti srednjeg vijeka i renesanse*, Nar. umjet. 43/2, 2006, str. 135-148.)

*Jesam li ti majko rekla,
Prije neg' sam razum stekla,
Da se neću udavati,
Ni za muža nikad znati.*

*Niti muža Ludovika,
Već Isusa zaručnika.
Isus me je rukovao,
Zlatni prsten darovao.*

*Dao mi ga u raskoši
Na desnoj ga ruci nosim.
A vi nami da budete,
Lipe dare sad podajte.*

Hoćemo li čekat?

*Do sto lita da živite mirni, zdravi i bogati!*¹¹

Nakon što bi prošlo i *Katarinino* koledalo se još za Svetog Nikolu¹² i Svetu Lucu¹³, a pjesme su sve više bile posvećene Božiću.

Prema predaji, Vela Luka nije brojala toliko napjeva vezanih uz navješćivanje. Ne treba se čuditi što se tih nekoliko autohtonih

¹¹ Prema kazivanju Davora Kondenara, snimljeno na audio vrpici, arhiv Fazinić.

¹² Uz život svetog Nikole vežu se brojne legende. Sveti Nikola poznat je kao zaštitnik djece, neudanih djevojaka, pomoraca, studenata, siromaha, pekara, ribara, svjećara, farmaceuta, zatvorenika, zidara, tkalaca, trgovaca, putnika, bolesnika, umirućih. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi blagdan Svetoga Nikole karakterizira: darivanje djece, Nikolinjski ophodi, obilasci osobe prerusene u svetog Nikolu i krampusa s košarom, lancima, šibom te oni nagrade dobru djecu, a kažnjavaju zločestu. Kod Hrvata se organiziraju slavlja i procesije u čast Svetog Nikole te su kristijanizirali pretkršćanski običaj spaljivanja barki. Jačini kulta sveogt Nikole kod Hrvata svjedoče i: usmene lirske pjesme o istom, molitve, toponimi i svetišta. U usmenim lirskim pjesmama, legendama i molitvama vezanim uz svetog Nikolu proteže se motiv mora. (v. Marko Dragić, *Sveti Nikola biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, Vol. 22, No. 1., Etnografski muzej, Split, 2015., str. 5-42.

¹³ Prema kazivanju Nevena Fazinića za Svetu Lucu na Korčuli je bio običaj da svako dijete u vremenu od osam dana piše pismo u kojem iznosi želje vezane uz poklone. Pisma su se stavljala u *fumar* gdje ih ona uzme. Roditelji bi uzeli ta pisma da djeci to razdoblje prođe u što slađem iščekivanju blagdana sv. Luce. Večer prije djeca postavljaju čarape na dno postelje. Obično roditelji napune čarapu poklonima, ali oni nestašniji dobiju i šibu.

pučkih božićnih napjeva izvodilo sve tri večeri od navješćivanja, dakle na Badnju večer, Silvestrovo i na Sveta tri kralja.

Obično se koledanje sastojalo od tri dijela te je prvi činilo pjevanje pred kapijom, dok se drugi i treći dio izvodio u domu domaćina. U završnom dijelu koledanja obično su koledari svojim pjesmama tražili poklone od domaćina te bi ih na kraju domaćini pozvali u kuću i ugostili (Dragić, 2008: 23).

Kazivačica Milojka Žuvela sjeća se božićne pjesme „Čudnu radost od veselja” koja se izvodila u vrijeme božićnih blagdana u Veloj Luci:

*Čudnu radost od veselja navišćamo,
rojenje Božjeg sina Isukrsta.
Anđel ki` priteče i ovako ter im reče:
„Do Betlema vi hodite i njemu se poklonite.“*

*Ovim pisma dovršuje, svića nam se izgasuje,
Neće gospodar neharan biti da nam neće otvoriti.
Mi Vam vele ne prosimo jerbo torbe ne nosimo,
Nego bokun suva kruha da jedemo do ponoća.*

A sad s Bogu doviđenja, do drugoga Porojenja.¹⁴

Prema tekstu pjesme može se zaključiti da su je koledari izvodili pred kućom domaćina, a to nam potvrđuju i stihovi „Neće gospodar neharan biti da nam neće otvoriti“. Također je vidljivo da su koledari nosili svijeće, točnije ferale, sa sobom te da su bili zadovoljni i skromnim poklonima poput „bokuna suva kruha“¹⁵. Ovi stihovi govore i o običaju posta na Badnju noć. Posti se do ponoći, a nakon ponoći se slavi rođenje Kristovo. Upravo se običaj posta zadržao na području cijele Hrvatske i do današnjih dana. Pjesma je napisana slobodnim stihom te se nije vodilo računa o rimi, a najbitnije je bilo da pjesma odgovara već uobičajenom napjevu. U trećem dijelu pjesme pozdravljaju domaćine do sljedećeg viđenja, točnije, do sljedećeg Božića. Obično bi domaćin nakon izvođenja ove pjesme otvorio vrata svoje kuće i počastio pjevače.

U staro vrijeme kuće su se blagoslivljale na Badnji dan, a ono što bi ostalo blagoslovilo bi se treći dan nakon Božića, na

¹⁴ Zapisala sam 2010. godine u Vela Luci na otoku Korčuli, a kazala je Milojka Žuvela Grizun (rođena 1936. godine u Vela Luci na otoku Korčuli).

¹⁵ Komad suhog kruha.

blagdan sv. Ivana Evanđelista apostola. Danas se taj običaj blagoslivljanja kuće na Badnji dan skoro izgubio zbog velikih priprema koje svećenici obavljaju za Božić.

Vežano uz običaj blagoslivljanja kuća u Vela Luci treba spomenuti i Grolijake. Oni su pratnja svećeniku koji vrši blagoslov, pomažu mu i primaju darove od domaćina. Grupu Grolijaka čine svećenik, dva ili više ministranata, sakristan i remet¹⁶, a svaki od njih ima svoju dužnost. Jedan ministrant nosi krštenu vodicu, drugi kadilnicu. Svi ministranti koji trebaju ići u grolijake dobivaju skromnu nagradu u sitnišu koji im daju domaćini blagoslovljenih kuća. Sakristan pomaže prilikom blagoslova i nosi košaru u koju stavlja darove za svećenika. Remeta nosi dvanjke¹⁷ u koje domaćini za njega stavljaju posebne darove (Luško libro, 2008: 127). Kada se upute prema kući koju trebaju blagosloviti, prema sjećanju Milojke Žuvela, obično pjevaju: *Čestito vam Badnji dan svima, i velima i malima i svima ostalima*.¹⁸ S tim napjevom čestitali su Badnji dan svim mještanima, od djece do starijih.

Blagoslov kuće se obavljao po nekom ustaljenom redu i običaju. Za vrijeme blagoslivljanja kuća isto su se pjevale pjesme. Prema sjećanju kazivačice često se izvodila sljedeća pjesma:

*Česti svjetu današnjemu
jerbo osvane sunce njemu.
Tužni mrak je prošao,
sunce, Isus došao.*

*Zapjevajmo malenomu
Kraju noćas rođenomu.
Slava Bogu višnjemu,
a mir ljudima po njemu.*¹⁹

U ovoj pjesmi veliča se slava Isusova i ističe da je njegovim rođenjem došlo i ljudsko spasenje te poziva ljude da zapjevaju u čast rođenja Isusa. Pjesma je spjevana u obliku dva četverostiha u kojima se javlja i parna i nagomilana rima, a također je

¹⁶ Grobar.

¹⁷ Otvorene vrećice satkane od runja.

¹⁸ Zapisala sam 2010. godine u Vela Luci na otoku Korčuli, a kazala je Milojka Žuvela Grizun (rođena 1936. godine u Vela Luci na otoku Korčuli).

¹⁹ Zapisala sam 2011. godine u Vela Luci na otoku Korčuli, a kazala je Milojka Žuvela Grizun.

uklopljena u standardizirani melodijski napjev. Spjevana je na luškom dijalektu, ali je u potpunosti razumljiva svim govornicima hrvatskog jezika.

Prema kazivanju Ivka Protića Gardenala, u Blatu, na Badnji dan, glorijaci se okupe pred crkvom i čekaju svećenstvo. Na ovaj dan blagoslivljaju se kuće po cijelom otoku, osim u gradu Korčuli. U Blatu se blagoslov polovice mjesta obavi tada, a polovica na Staru godinu. Sa svakim svećenikom ide nekoliko ljudi i djece s dvanjkama, košaricama, tamjanom, škropionicom i kadionikom. Svećenik blagoslovi kuću i badnjak²⁰, a ukućani ga pogoste. Glorijake darivaju jaja, kolače, bajame ili suhe smokve, a poklone stavljaju u dvanjke i košare.

Uz luške se Grolijake često veže i mnoštvo pjesama o svetom Ivanu. Međutim, kazivačica Milojka Žuvela nije u potpunosti sigurna je li pjesma „O sveti Ivane“ vezana uz Grolijake, ali sa sigurnošću tvrdi da je povezana s blagdanom svetog Ivana Evanđelista. S obzirom da su se kuće znale blagoslivljati i na sv. Ivana moguće da je i ova kratka pjesma bila dio običaja blagoslivljanja kuća:

O sveti Ivane

*O sveti Ivane,
Božji Evanđelista,
Koji si hodio
Od mista do mista.*

²⁰ Drvo badnjak jedna je od središnjih odlika Badnjeg dana kod Hrvata. Hrvatska tradicijska kultura broji dvije vrste badnjaka. Prvu bi vrstu činile lisnate grane cera duge do dva metra. Ti badnjaci obično su bili estetskog karaktera i stavljeni su iznad vrata ili krov kuće. Drugu vrstu predstavljaju tri komada drveta koji su se nekoć ritualno unosili u kuće i palili na pripremljenim ognjištima. To ritualno unošenje bilo je popraćeno tradicionalnim katoličkim pozdravom, čestitanjima, posipanjem slame i žita, polijevanjem vinom, molitvama i preporukama. Neki hrvatski krajevi organizirali su i ophode vezane uz badnjake. Kršćanska tradicijska kultura vezuje badnjake uz kult pokojnika. Negdje se uz vatru od badnjaka proricalo zavisno o jačini vatre. Vjerovalo se da snagu nadolazećoj godini daje upravo ta vatra. Ostacima badnjaka narod je nerijetko posipao žito da bi urod bio bolji. Paljenje badnjaka spominje španjolski biskup Martin koji je preminuo 580. godine. Poznato je da su badnjak palili i drevni Rimljani, Englezi, Francuzi, južnoslavenski narodi i dr. Kod Hrvata najstariji spomen badnjaka i paljenja jest onaj u dubrovačkom *Statutu* iz 1272. godine, a vezan je uz običaj pomoraca koji na Badnjak donose i polažu u vatru panj. (v. Marko Dragić, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.)

Ostali običaji vezani uz božićno koledanje u Vela Luci nisu poznati i pomalo su se izgubili. Treba napraviti kvalitetnije istraživanje na tom području i pronaći kazivače koji mogu posvjedočiti o božićnim običajima na tom području i pomoći da se sačuvaju božićne koledarske pjesme koje su karakteristične za to mjesto.

Kultura korčulanskih predaka, oplemenjena grčko-rimskom, a prije svega kršćanskom kulturom, progovorila je i u božićnim pjesmama Blata na Korčuli. Nitko ne pokušava pronaći autora ovih pjesama, već se naglašava važnost prenošenja s generacije na generaciju. Jedino prenošenjem s generacije na generaciju ove pjesme, nastale od naroda, mogu se sačuvati. U Blatu postoji Staro i Novo Veseljanje, a karakteristično je to što im je autor posve nepoznat. Upravo zbog usmenog prenošenja s generacije na generaciju postoje različite verzije tih Veseljanja. Neke pjesme imaju i dodatne kitice, dok su se u nekima one izgubile. Nerijetko se javlja situacija u kojoj su stihovi i izmijenjeni, a to nam svjedoči da je narod iste pjesme mijenjao i dotjerivao tokom prošlosti. Kao autora ovih pjesama najvjerodostojnije bi bilo navesti narod (Protić, 1976: 78).

Božićne pjesme koje će biti navedene u ovom ulomku pjevaju isključivo Blačani u božićno vrijeme.

3. VESELJANJE

Uz božićno koledanje nerijetko se pojavljuje i pojam veseljanja, a na području Čapljine, Neuma, Stoca i Popova polja jedan je od glavnih dijelova proslave Božića. Veseljanje podrazumijeva pjevanje pjesama koje imaju pripjev *veselo, veselo*, a najčešće su spjevane u osmericu s pravilnim cezurama. Obično se veselalo od početka adventa do Sveta tri kralja. S obzirom da se veselalo kroz cijelo navedeno razdoblje narod je imao potrebu spjevati što više pjesama kako ne bi došlo do ponavljanja istih stihova. Unatoč tadašnjoj nepismenosti, hrvatska tradicijska baština broji veliki broj veslarskih pjesama. Mnoge pjesme su nastajale i na sijelu, gdje bi mladići pjevali djevojkama i obratno. Osim tekstom razlikovali su se i melodijom. Obično se melodija prilagođavala situaciji. Posebna karakteristika veslarskih pjesama jest izražavanje radosti zbog Božića i nadolazećih blagdana. U većini slučajeva su završavale tradicionalnim katoličkim čestitanjem Božića (Dragić, 2015: 425).

Skupina mladića okuplja se zbog koledanja i u Blatu u božićno vrijeme. Iako je gotovo na cijelom otoku usvojena riječ koledanje i njezine izvedenice, u Blatu se koristi potpuno drugačiji naziv, a to je *veseljanje*²¹. Mladići obilaze kuće i pjevaju pjesme, a svršivši s veseljanjem ostanu u dvoru očekujući od gospodara kuće plaću. U to bi se, prema običaju, na vratima pojavio gospodar i rekao:

- *Hote u komin napit se i izist dvi pršurate.*

Na to bi mu vođa mladića uljudno odgovorio:

- *Hvala Van lipa. Nećemo pit jerbo više ne bi mogli kantat.*
- *A vin izijte dvi pršurate.*
- *Nećemo, da nam se ne odru grla.*

Sva se ta pitanja i odgovori izgovaraju u svečanom obliku, očekujući plaću u novcu jer su i veseljacima imali svega onoga što im je gospodar kuće nudio. Pristojno odbivši hranu i piće primorali bi gospodara kuće da uruči najstarijem plaću rekavši: „Hote u miru Božjen! I dobra van noć.“, a mogao im je reći da dođu i zadnju večer, na Tri kralja ili Sv. Ivana, ukoliko se gospodar kuće zvao Ivan. Nakon toga mladići bi odmah prebrojavali novce da znaju hoće li se tu vratiti i dogodine.

Ukoliko je u kući u protekloj godini netko umro, tada je gospodar kuće na pitanje veseljaka žele li se veseliti odgovorio: „Korut nam je. Hote zbogon.“ Nakon takvog odgovora mladići bi nečujno otišli iz dvora.

Treba istaknuti da su oblici plaćanja veseljacima ponekad znali biti i duhoviti jer su Blačani poznati i po izvornoj duhovitosti i smislu za šalu.

Uoči Božića, na Badnju večer, kad čitavo mjesto obuhvati blagdansko raspoloženje i kad se obitelji okupe u svojim kominima na *škamelima*²² uz toplinu badnjaka, uz koji se prepričavaju razne zgode iz Isusova života, očekuje se ponoćka, a tada se na raznim stranama skupe mladići u dobi od trinaest do osamnaest godina, najviše šestorica. Oni s feralom i voštanom svijećom idu se veseliti. Obično tada Vlasinjari idu veseliti Dovčinarima i Maloučijačanima, Maloučijačani Liberančićima, Krtinjari Veloučijačanimai²³.

²¹ Naziv veseljanje je potekao od ponavljanja riječi „veselo“ u pjesmama.

²² Debele daske koje služe kao klupe za sjedenje isključivo u kominu, bez naslona.

²³ Predjeli Blata na otoku Korčuli.

Prije veseljanja mladići odaberu blagajnika, a taj obično započinje veseljanje riječima „Čudnu radost jan van spravjan“, ili „Na osvit sveta Božića“, ovisno je li se radi o Novom ili Starom veseljanju. Blagajnik skuplja darove domaćina i treba biti najdostojniji i najpošteniji u društvu. Obično se, prije nego krenu po kućama, veseljaci dogovore kod koga će veseljati, te potvrde dogovor da neće uzimati alkoholna pića i hranu.

Mnogo se pazilo da veseljaci budu iz poštenih i čestitih obitelji. Dobivši dopuštenje gospodara kuće mladići bi se okupili i započeli s veseljanjem.²⁴

Pjesme koje pripadaju Starom veseljanju, a poznate su kazivaču Ivku Protiću Gardenalu, nose nazive „Za Božić“, „Za Mlado lito“ i „Za Vodokršća“.

3.1. Staro veseljanje

U pjesmi „Za Božić“ govori se o rođenju Isusa Krista. U toj pjesmi spjevani su svi elementi vezani uz Isusovo rođenje, od štalice do spasenja koje to rođenje donosi. Spjevana je u četverostihu u osam strofa, a pjesmu karakterizira stih osmerac. Rima nije ustaljena, izmjenjuje se parna i isprekidana. Ova pjesma obično bi se pjevala na Badnjak, kao najava nadolazećem blagdanu rođenja Kristovog.

*Čudnu radost ja vam spravljam,
Na put pravi vas postavljam.
Spasitelj se rodi noćas,
Ki je s neba saša za nas.*

*Meju dvoje živinice,
Kun Josefa i Divice.
A nebesa to slišahu,
Slatkin glasom vapijahu.*

*Vi nemojte već tu stati,
Blizu ćete njega naći.
Do Betlema vi pojdite
I njemu se poklonite.*

²⁴ Zapisala sam 2013. godine u Blatu na otoku Korčuli, a kazivao je Ivko Protić Gardenal (rođen 1951. godine u Blatu na otoku Korčuli).

*Tad pastiri potekoše,
Divu Sinkom tu najdoše.
Diva Sinka povijaše
Ki svin svitom jur vladaše.*

*Kad pastiri to vidiše,
Lipo mu se pokloniše,
I doma se povratiše,
Svemu puku navistaše.*

*Da se rodi Bog jedini,
Ki s nebesa sajde vičnji,
Za otkupiti svit od smrti
I sa sobom ga u raj skupit.*

*Ovo sveto Porojenje,
Svim nam bilo na spasenje,
Bogu Ocu čast i dika,
Majci Božjoj uvik vika.*

*O blaženi u pristolju,
Dajmo njima čast dostojnu.
Sad Isuse budi faljen,
Z Divom Majkom uvik – Amen.²⁵*

Pjesma „Za Mlado lito“ karakteristična je jer se pjeva noć prije početka Nove godine. Taj datum vezan je za blagdan *Obrezanja Kristova*, koji slavi dan kada je Isus, kao svaki Židov, posvećen Bogu u hramu u Jeruzalemu i kada je, po drvenom semitskom običaju, obrezan. Upravo se u ovoj pjesmi spominje da Crkva na taj dan štuje sveto Obrezanje, a opjevana je i problematika Isusovog rođenja, kao i razlog Isusovog rođenja u štalici.

*Blag dan sveti jur dospiva,
A sutrašnji dan osmina,
Da se crikva sva raduje,
Obrizanje sveto štuje.*

²⁵ Zapisala sam 2013. godine u Blatu na otoku Korčuli, a kazao mi je Ivko Protić Gardenal (rođen 1951. godine u Blatu na otoku Korčuli).

*Ono vrime koje prijde,
Od cesara list izijde,
August se on zoviše,
Kako sveto pismo piše.*

*Da se pišu svi narodi,
Podložnici koji godir,
Pod njegovu oblast stoju,
Vlasti se njega boju.*

*Svaki u svoj grad hodeći,
Popisanje to čineći.
I sam Josip iz Nazareta,
Pun milosti Duha sveta.*

*Kada dojdu blizu gradam
Prijde srićno brime tadar,
Da porodi tun Divica,
Svitla zvizda i Danica.*

*Da porodi sina svoga,
Sina svoga jedinoga,
U štalici blizu grada,
Dvi živine bihu tadar.*

*I u svite njega stavi,
U jasle ga majka stavi,
U štalici di on staše,
Drugog mista ne imaše.*

*Tada se svitlo neba otvori,
I anđelih devet korih,
Velu radost učiniše,
Novu pisan zavapiše.*

*Slava Bogu na visini,
Isu`krstu ki svit stvori,
A mir judim dobre volje,
Dobrim dilin ki nastoje.*

*Slava Trojstvu prisvetomu,
Slava Sinu jedinomu,*

*Koji za nas na svit dojde
Za povest nas u raj gore.*²⁶

Iz pjesme je vidljivo da je spjevana u četverostihu u deset strofa. Postoji vjerojatnost da je ova pjesma nekoć brojala i veći broj strofa, ali su te strofe izgubljene ili kazivaču²⁷ nisu poznate. Pojavljuje se parna i isprekidana rima, a vjerojatno se njihovom izmjenom željela postići što veća ritmičnost kao i uklapanje pjesme u već ustaljeni melodijski napjev.

Kazivač Ivko Protić Gardenal također navodi pjesmu „Za Vodokršća“ te ju povezuje s božićnim koledanjem. Obično se pjevala noć prije blagdana Sveta tri kralja²⁸, poznatima i kao sveti Magi²⁹. Pjesma je spjevana u četverostihu u deset strofa, a karakterizira je, kao u prethodnim pjesmama, stih osmerac. Rima je isključivo parna. Kazivač tvrdi da mu je poznata činjenica kako je ova pjesma nekoć brojala više strofa, ali te su se strofe u usmenoj predaji unutar njegove obitelji izgubile. Opjevana je

²⁶ Zapisala sam 2013. godine u Blatu na otoku Korčuli, a kazao mi je Ivko Protić Gardenal (rođen 1951. godine).

²⁷ Ivko Protić Gardenal

²⁸ U trenutku kada su se Izraelci nalazili na području moapske zemlje, mezopotamski prorok Balaam najavio je kako će se roditi kralj. Njegovo rođenje obilježiti svjetlost čudnovate zvijezde. (Br 24,17) Tako je i bilo, prilikom rođenja Krista nad Betlehemom se pokazala čudnovata zvijezda koja je kraljeve potakla da se zapute pokloniti novorođenom kralju. Kraljevi nisu bili u dogovoru te su krenuli iz tri različita smjera te su se sastali ispred Jeruzalema. Prema običajima, za darove su nosili zlato, tamjan i mirisavu pomast. Prema Matejevom evanđelju (Mt 2,1-12) mnogi su s Istoka uočili zvijezdu novorođenoga kralja židovskoga. Potom su došli u Jeruzalem ne bi li saznali gdje mu se mogu pokloniti. Kako se kralj Herod se uplašio smatrajući da je njegovo zemaljsko prijestolje ugroženo, potajno je pozvao kraljeve da sazna informacije o zvijezdi. U tom trenutku zvijezda je nestala, ali kada su se kraljevi zaputili prema Betlehemu ona se opet pojavila, išla za njima te se zaustavila nad mjestom Kristovog rođenja. Kada su ugledali Dijete, pali su na koljena, poklonili se te ga darovali poklonima. Nakon susreta s Djetetom Bog im u snu šalje poruku da se ne vraćaju Herodu i upućuje ih na drugi put, što su oni i poslušali.

Sveta tri kralja su u kršćanskoj tradiciji kraljevi ili mudraci, koji su se, prema evanđelju, došli pokloniti Isusu nakon rođenja. Često se zovu Baltazar, Melkior i Gašpar; u Bibliji se ne navode imena. Tri kralja su predstavnici poganskih naroda, koje je Bog pozvao u svoje kraljevstvo time što im je javio rođenje Spasitelja. (v. Marko Dragić, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 1, Split, 2007., str. 96-117.)

²⁹ Grčki pojam *magos* koji prevodimo riječju „mudrac“ upotrebljavao se za eksperte okultnih umjetnosti koji su mogli biti: astronomi, astrolozi, čarobnjaci, šarlatani, perzijski svećenici, vjerski propovjednici, teolozi.

posjeta sveta Tri kralja, koji su donijeli darove malom Isusu. Spominje se i cijelo putovanje koje su Kraljevi prošli, koje su darove donijeli, kako je izgledao njihov prvi susret s Kristom te je spomenut i njihov povratak kućama. Znači, Mudraci dolaze u Jeruzalem u želji da se poklone novorođenom Kralju židovskom. Pronašavši mjesto njegova rođenja, ulaze u kuću, ugledaju dijete s Majkom, padnu ničice, skidaju svoje krune i poklone mu se. Poklon mudraca bio je popraćen otvaranjem blaga i prinosom darova: zlato, tamjan i smirna. Kad su se Mudraci vraćali kućama osjećali su neizmjernu sreću i toplinu, bili su ispunjeni nakon susreta s Kristom. Pjesma „Za Vodokršća“ pripada Starom veseljanju.

*Došli smo vam navistiti,
Vodokršća dan čestiti,
Da su kraji dojezdili,
Da su Bogu dar donili.*

*Od Istoka do tri kraja,
Iz dalekih tih zemaja,
Jur se bihu uputili
Od kud svitlo sunce ishodi.*

*Svitla zvizda zlamenita,
Bi jin družba ta čestita.
Srid Istoka ku vidiše,
Njiha pravi put to biše.*

*Od Istoka kraji mili,
Jur se bihu uputili,
Iz države svoje rodne
Za dat Bogu dare ugodne.*

*Prida nj kraji kad dojdoše,
Zlatne krune svi skidoše,
Na kolina doli paše
I dare mu prikazaše.*

*Dadoše mu srce i viru,
Zlato, tamjan ter i miru.
Od svih dari ki je prija
Bi mu mira najmilija.*

*Svin gosparon konji izabrani,
Zlatnin sedlon osedlani,
Od veselja skaču eržu
Za uzde jih zlatne držu.*

*Ispuniše svoju želju,
Mudri kraji u veselju.
Iz betlemske zemje jezdru
U vladanja svoja gredu.*

*Vratihu se drugin puten,
Svitlon zvizdon i prignuton,
Faleć Božje veličine
U rojene krajevine.*

*Na jubavi fala vami,
Udili ku ste nami.
Gospodin van plati ozgar,
Ostanite zbogon sadar.³⁰*

3.2. Novo veseljanje

Pjesme koje pripadaju Novom veseljanju, a poznate su kazivaču Ivku Protiću Gardenalu, nose nazive „Božić“, „Sveti Ivan“, „Mladinci“, „Na Mlado lito“ i „Tri kraja“.

3.2.1. Božićno veseljanje

U pjesmi „Božić“ pjeva se o Kristovom rođenju, a spjevana je u četverostihu u sedam stofa. Rima nije ustaljena, pa se javlja isprekidana i parna, a samim time lakše se mogla uklopiti u ustaljeni melodijski napjev. Ova pjesma se pjevala na Badnjak i na Božić.

Božić
*Na svi sveta Božića
Porodi Majka Ditića.*

³⁰ Zapisala sam 2013. godine u Blatu na otoku Korčuli, a kazao mi je Ivko Protić Gardenal (rođen 1951. godine u Blatu na otoku Korčuli).

*Anđeli mu služahu,
novu pisan pivahu.*

*Po Duhu Svetomu
Koji se uputi,
od Dive Marije
noćas se porodi.*

*I kad se porodi
Polak noći tad biše.
Tad anđel pastiru
Navistit hodiše.*

*I tad im reče anđeo
„Bojat se nemojte,
Već u Betlem pojdite
Sina Božjeg najдите“.*

*Pastiri skočiše
U Betlem pojdoše,
Što bi od Ditića
Rečeno najdoše.*

*I mi se klanjamo
Rođenju Ditića,
Koji nam donosi
Blagi dan Božića.*

*Tebe Isuse hvalimo,
Sveto Trojstvo slavimo,
Majku Božju častimo
Svetom Divom Marijom.³¹*

3.2.2. Sveti Ivan apostol

Sveti Ivan apostol najmlađi je od dvanaestorice apostola. Često ga se naziva „učenikom kojega je Krist ljubio“. Zajedno s Djevicom bio je nazočan razapinjanju i u tom trenutku ih je Isus spojio kao majku i sina. Prema predaji od toga dana Djevica Marija je živjela u Ivanovoj kući. Nakon njene smrti Ivan je

³¹ Isto.

putovao sa svetim Petrom i pripovijedao evanđelje. Legenda kaže da je otputovao u Malu Aziju i ondje osnovao sedam crkava koje se spominju u *Otkrivenju*. Za vrijeme cara Domicijana bio je u progonstvu te se nastanio na području Efeza. Navodno ga je isti pokušao dvaput ubiti. Provom prilikom naredio je da popije otrovano vino, a kada se Ivan pokorio i uzeo času u ruke otrov je izašao u obliku zmiје. Drugi put su ga ubacili u kotao s vrelim uljem, ali i tada biva netaknut. Nakon toga su ga protjerali na otok Patmos gdje piše Otkrivenje. Prema vjerovanju umro je u dubokoj starosti i prirodnim putem u Efezu (v. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*. Uredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 309).

U sklopu Novog veseljanja, kazivaču je poznata i pjesma koja se pjevala uoči blagdana svetog Ivana. Na dan svetog Ivana, 27. prosinca, blagoslivlja se vino u crkvi. Obično se dio vina spremi, a dio popije sa željom za „dobro zdravlje”. Pjesma je spjevana četverostihom u sedam strofa, a karakterizira je stih šesterac. Opjevani su elementi iz života svetog Ivana, navodi gdje je sve boravio, što je radio i gdje je ostario. Pjesmom se čestita se blagdan svetog Ivana te se veliča njegovo ime. Prema kazivanju Ivka Protića Gardenala ova pjesma je vjerojatno brojala veći broj stofa, ali su se usmenom predajom neke stofe izgubile.

*O sveti Ivane,
Božji evanđelista,
Koji si hodio
Od mista do mista.*

*U maloj Aziji,
U gradu Betlemu,
Tamo je taj narod
Koji ga svi poznaju.*

*Ivan se uputi,
Pustinju ostavi,
Svo blago podili
Jordanskoj državi.*

*U maloj Aziji
Tamo si ostari,*

*Ovu uspomenu
Nama si ostavi.*

*U vašim dvorima
Procvale ružice,
Za vašu tu ljubav
Pjevamo pjesmice.*

*Mi se potrudismo
U našem vrimenu
Da vam čestitamo
Vašemu imenu.*

*I s ovim svršavan,
Bila van laka noć,
Svetoga Ivana
zovite na pomoć!*

3.2.3. Mladinci

Prema Matejevom evanđelju (Mt 2,1-12) mnogi su vidjeli zvijezdu novorođenog židovskog kralja te su vođeni njom došli u Jeruzalem pitati gdje mu se mogu pokloniti. Kralj Herod se uplašio za svoje prijestolje jer su mu židovski pismoznanci rekli kako će se Mesija roditi u Betlehemu. U tajnosti poziva Baltazara, Gašpara i Melkiora da sazna više o zvijezdi. Potom ih šalje u Betlehem da pronađu Isusa navodeći im kako bi se i on došao pokloniti novorođenom kralju. Međutim, kada je saznao da su ga kraljevi izigrali te zaštitili Krista, pobojavao se za svoje prijestolje te je izdao naredbu da se poubijaju sva muška djeca do dvije godine (v. Dragić, 2007: 97). Nije poznato koliko je djece stradalo, ali Crkva ih smatra mučenicima koji su nevini stradali umjesto Krista. Nevina dječica, Mladinci ili Šibarjevo obilježava se 28. prosinca. Prema kazivanjima Ivka Protića Gardenala u Blatu bi na taj dan djeca simbolično dobila šibom jer su pretpostavljali da će djeca tako biti dobra cijelu godinu. Obično su ih roditelji hvatali nespremljene, dok su još u krevetima.

Pjesma „Mladinci“ pjevala se uoči dana Nevine dječice, a u njoj je opjevana situacija iz Novog zavjeta kada je židovski kralj Herod, u strahu za svoju krunu, naredio da se u Betlehemu poubijaju svi dječaci u dobi do dvije godine. Međutim, Herod nije bio svjestan činjenice da je Isus došao uspostaviti Kraljevstvo

Božje³², a ne zemaljsko. Isusa nisu uspjeli pogubiti jer je anđeo na vrijeme poručio svetom Josipu u snu da s Djevicom i Isusom pobjegne u Egipat. Nije poznat točan broj pogubljene djece. Crkva ih smatra mučenicima, koji su u raj, jer su nevini stradali za Isusa i umjesto Isusa.

U pjesmi su opjevani očaj i tuga majki koje nisu mogle spasiti svoju djecu. Spjevana je u četverostihu, a kazivaču je poznato jedanaest strofa. Što se tiče rime, većinom se javlja isprekidana rima. Postoji ova pjesma zapisana s većim brojem strofa, a i vidljive su neke razlike u samom tekstu koje su vjerojatno nastale jer se pjesma dugi niz godina prenosila usmenom predajom. Druga verzija broji četrnaest strofa, a zapisana je od strane blatskog župnika Ive Protića³³. Ta verzija također je spjevana u četverostihu i karakterizira je šesterac. Po formi je u potpunosti jednaka verziji kazivača Ivka Protića Gardenala, jedino što broji više strofa i vidljiva su mala odstupanja u tekstovima.

*Mladinci su mladi,
Tin Isuse dobro znaš.
Radi tvoje ljubavi
Podali smo život naš.*

*Josipova sina
Želeći pogubit,
Dade puku na znanje:
„Dare će te primiti“.*

*A žalosne majke
Za primiti dare,
Divne povijahu
Za ditiće mlade.*

*Majke ih plakahu,
Žalosne u tugh
Koje ih davahu
Držeći na rukah.*

³² Nebesko kraljestvo.

³³ Protić, I., *Božićne i korizmene pučke pjesme u Blatu*, Blato, 1976., str. 13.

*Ta djeca sva mlada
Od Betlema grada,
Od dva godišća i niže
Kako sveti Luka piše.*

*Irud kralj oholi,
Ki pokla, podavi
Stočetrdeset tisuća
I četiri još više..*

*Rahela cvilila
Kad je to vidila
Di se krv pravedna
Proliva iz tila.*

*Majke dileći se
Od dice vikahu,
Klečeć prid vojnike
Žalosno moljahu.*

*Vojnici veliki,
Nemojte biti nemili,
Jer naša dičica
Nisu zlo učinila.*

*Vojnici veliki,
Vitezi gizdavi,
Za vas su ti vinci
Noste ih na glavi.*

*I ovi blagoslov
Primite od mene
I s njime pojdite
U dvore blažene.³⁴*

3.2.4. Silvestrovsko veseljanje

Sveti Silvestar I. bio je trideset treći papa. Poznat je po svojim brojnim dobrim djelima, kao i predviđanju Trakvinijeve smrti

³⁴ Zapisala sam 2013. godine u Blatu na otoku Korčuli, a kazao mi je Ivko Protić Gardenal (rođen 1951. godine u Blatu na otoku Korčuli).

(Dragić, 2015: 305). Krstio je Konstantina I. Velikog 313. godine, a te iste godine rimski je car kršćanstvo priznao kao slobodnu religiju.³⁵ U hrvatskoj kulturnoj baštini spomedan ovog svetca naziva se Silvestrovo i Savistrovo, a popraćeno je vjerskim običajima i obredima, koledarskim ophodima, krjesovima, proricanjima i praznovjerjima (Dragić, 2015: 322).

Uoči Nove godine pjevala se pjesma „Na mlado lito“. Navedena pjesma govori o tome kako se Isus treba obrezati na dan Nove godine, te se veliča sam lik Isusa i Djevice. Pjesma je spjevana u četverostihu, a kazivaču Ivku Protiću Gardenalu poznato je deset strofa koje su se prenosile usmenom predajom u njegovoj obitelji. Karakterizira je šesterac kao vrsta stiha, a rima nije ustaljena i većinom je isprekidana. Također, i ova pjesma postoji zapisana od strane župnika Ive Protića, a njegova verzija³⁶ broji čak osamnaest strofa.

*Osviće blagi dan
Novoga godišća,
U ken se naš Isus
Hoti obrizovat.*

*Na ovi blagi dan
Vas se svit raduje,
Za jubav Njegovu
Ovi se dan štuje.*

*Jer on Sin pravi je
Oca Nebeskoga,
Ki će bit gospodar
Sveg svita ovoga.*

*Ovo je osmi dan
Po slavna sveta Božića
Da Majka Marija
Prikaže u tempal Ditića.*

*Ovo ti je polača,
Ovo su ti dvorovi,*

³⁵ v. Marko Dragić, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Vol. 50 No.2, srpanj 2015., str. 307

³⁶ Protić, I., *Božićne i korizmene pučke pjesme u Blatu*, Blato, 1976., str. 15.

*Primi ih vjerno od srca,
O moj Sinko premili.*

*Majka ga puno ljubljaše,
S one ga slame dizaše,
Na ruke ga postavi
Slatke mu riči govori.*

*Spavaj Kralju nebeski,
Utiši se od plača,
Što odlučiš to ćeš bit,
Kralju od svih država.*

*U krilo Te uzimam,
Dragi Kralju mili moj.
Slatki cjelov da Ti dam
U presveti obraz tvoj.*

*Zdravo zrako sunčana
Koja sav svit rasvitliš,
Od Tvojega poroda
Svak te pozna i vidi.*

*Mi vam čestitamo
Prvi dan godišća,
Da zdravo i veselo
Doškali do lita.¹*

3.2.5. Sveta tri kralja

Sveta tri kralja još su u narodu poznata pod nazivima Bogojavljenje ili Vodokršće, a ovim danom završavali su božićni blagdani. Badnjak koji se palio na Badnju večer do ovog dana bi dogorio i tako bi se simbolički završili božićni blagdani. Tradicionalno se kod Hrvata na taj dan iznosi božićno drvce iz kuće, a blagoslov vode vršio se upravo na Sveta tri kralja. Ovaj blagdan karakteriziraju blagoslov vode, zatim škropljenje domova blagoslovljenom vodom, ophodi koledara i zvjezdara (Dragić, 2007: 98). U Hrvatskoj svaka kršćanska obitelj na Sva tri Kralja

¹ Zapisala sam 2013. godine u Blatu na otoku Korčuli, a kazao mi je Ivko Protić Gardenal (rođen 1951. godine u Blatu na otoku Korčuli).

treba imati blagoslovljenu vodu koja se u narodu još naziva i kršćena, sveta voda. Vodu koju bi na taj dan blagoslovili čuvali bi do sljedećeg Vodokršća. S tom vodom škropilo bi se u određene dane i prema potrebi, a s namjerom da se odagnaju demoni (Dragić, 2007: 99).

U Blatu na Korčuli također se škropilo za blagdan Tri kralja. Također su koledari pjevali pjesme, a poznata je pjesma u sklopu Novog veseljanja, naslovljena „Tri kraja“. Pjesma broji dvadeset i jednu strofu, a spjevana je u četverostihu. Prevladava većinom osmerac, ali pojavljuje se i šesterac. Rima je uglavnom isprekidana. U pjesmi se govori o tome kako su tri kralja došli u posjetu malom Isusu te mu donijeli poklone. Opisana je i situacija u kojoj su kraljevi odlučili posjetiti Isusa i slijediti zvijezdu kao vodilju. Ova pjesma je ujedno i posljednja poznata pjesma u sklopu božićnog veseljanja u Blatu.

Tri kraja

*Tri kraja jezdahu,
Ispodan su ćelistran
Koji Bogu nosu dar
Miru, zlato i tamjan.*

*Oni su hodili
Po putu trinaest` dan,
Dok ni su jur došli
U Jeruzolim grad.*

*Oni su hodili
Po rosnoj travici,
Iskahu Isusa
Pri svitloj Danici.*

*Sjajna se zvizda ukaza
Gore na istoku,
Koji tri kraja vidiše
U svom znanju duboku.*

*Prvi je Melkior,
Od dobra kolina,
Koji želi viditi
Slavu od Gospodina.*

*Drugi je Gašparin
Reče: „Čudo je veliko,
Po našen vrimenu
Ni se vidilo toliko“.*

*Treći je Baltazar,
Prin vrimena biše star,
Pun razuma i kriposti,
Ovako njima govori:*

*„Pravimo vojsku veliku
I dobre konjeve,
Bit će nam zvizda u družbi,
Tražimo Boga našega.“*

*Tad sva tri skočiše,
Kreposne dare poniše
U radosti i veselju
Našemu Spasitelju.*

*„Nemojmo braćo kasniti
Našem Bogu za dare,
Jer nas zvizda jur zove
Da mu damo darove.“*

*Kad bihu došli do stana
Di se Bog čovik porodi,
Ona zvizda jur počme
Veću svitlost davati.*

*Starac Josip, pošteni,
Trudno drvo kršeći,
Mariju kruto ter zazva
Jer bihu dnevi studeni.*

*„Marijo Majko žalosna,
Sve svoje posle ostavi,
Probudi Sina oda sna,
Vira ti tvoja govori.“*

*Kad kraji Boga vidiše
I slavnu Majku Mariju,
S glava svojih skidoše
Svoje zlatne krunice.*

*Tad sva tri kleknuše
Na gola kolina,
Blagoslov primaše
Od Božjega Sina.*

*Jedan mu svitlo zlato da,
Drugi mu tamjan pokloni,
Treći mu mir, bogatstvo da
Kraj čestiti Baltazar.*

*Kad Isus dare primiše
Što u tri kraja doniše,
Poda im sveti blagoslov
Što im srce želiše.*

*I kada napokon
Blagoslov primili,
Bogu hvale dadoše
I otud se odilili.*

*Tebe Isuse hvalimo,
Sveto Trojstvo slavimo,
Majku Božju častimo
sveton Divon Marijon.*

*I s ovim svršavan,
Bila vam laka noć,
Anđeli od raja
Bili vam na pomoć.*

*Svršila stara godina,
Nova je nastala
Sutra su Tri kraja
Čestitamo vama.²*

² Isto.

4. RAZLIČITOSTI OD BLATSKIH I LUŠKIH OBIČAJA

U Smokvici na otoku Korčuli običaji se ponešto razlikuju od blatskih i luških. Nakon večere, kada se smrači, na glas zvona, prema starom seoskom običaju okupi se grupa mladića ispred župne crkve. Običaj je bio da se tada naloži badnjak. Obično su cijelo popodne skupljali po selu stvari koje bi mogli naložiti za badnjak. Uzimali su sve što bi se našlo ispred kuće, bila to drva ili skale za u masline, a često su znali naložiti sedla od mazga ili magaraca. Uz te prikupljene stvari donijeli bi veliki trup od bora. Taj badnjak gorio bi do Tri kralja. Zatim se, na Badnju večer, mladići dijele u dvije skupine da bi na vrijeme obišli cijelo selo. Svaka skupina je opskrbljena jednim feralićem, zatim tekstom koji ima pjevati i košaricom s grančicom ružmarina³, lovorike⁴ ili naranče⁵. Mladiće koji pjevaju, točnije kolendaju, narod naziva „kantavcima”. Oni se zaustavljaju pred svakom kućom i zapjevaju pjesmu koja nagoviješta sutrašnji blagdan. Tako se unaprijed može uočiti značaj i liturgijska tematika blagdana koji nadolazi. Iznimno se ne pjeva pred kućama koje je tokom protekle godine zadesio smrtni slučaj, točnije, koje su u koroti⁶. Međutim, i te se kuće kolendaju tako da se u njihova vrata zabode grančica ružmarina, lovorike ili naranče. Tako da kad svane blagdan i ta kuća bude koledana.⁷

Tekst koji se pjeva prigodom kolendanja u Smokvici ne upotrebljava se ni u jednom drugom mjestu na otoku Korčuli. Jedna od zanimljivosti je i ta da se s kolendanjem u drugim mjestima počinje baš uoči Božića, ali u Smokvici nije tako. Tekst koji se pjeva u Smokvici odnosi se isključivo na Božićno Otajstvo, ali se pjeva uoči Mladenaca. Može se pretpostaviti da je do tog odgađanja došlo i iz više razloga. Kao prvi razlog navodi se da je neprikladno vršiti kolendanje na Badnju noć koju simbolizira post i nemrs. Božić je u Smokvici naviješten blagoslovom kuća tijekom Badnjeg dana, kad selom odzvanja pjesma djece koja prate svećenika: „Gloria, Gloria, Aleluja!“ Domaćice bi nakon blagoslova svih darivale suhim voćem, smokvama i grožđem. Novac se obično davao sakristanu, zvonaru i placaru, a svećeniku jaja, limuni i naranče. Svaki od njih je među djecom imao dječaka koji

³ Uoči Nevine dječice - Mladenaca

⁴ Uoči Nove godine – Mladog lita

⁵ Uoči Tri kralja - Vodokršća

⁶ Žalosti

⁷ Prema kazivanju don Bože Baničevića, župnika u Smokvici

mu je nosio darove, a jedan je nosio darove dane ministrantima. Sakristan, zvonar i placar svoje su darove slali po djeci svojim kućama, a ono što se skupilo za djecu nosilo se u crkvu i dijelilo nakon blagoslova. Uoči badnjaka domaćice bi očistile i sredile kuću, ispekale bi male kruhove za glorijavce, pripremile bi darove za njih i na taj način bi započela božićna svečanost. Na Badnju večer osobito su se skrivala sedla od mazgi i magaraca i odnijelo bi ih se na ljestve od masline, ali tome se nitko nije ljutio. Time bi obično izazvali porugu, a značilo bi da domaćin nije bio dobar. Osim toga u božićnoj noći se nekad pjevala jutarnja pjesma s „Tebe Boga hvalimo“, nakon čega su slijedile dvije uzastopne mise od kojih je prva bila veoma svečana. Vjernici su dolazili u crkvu tri sata prije ponoći, a odlazili kad se u crkvi sve završi, u zoru. Tada bi već pred crkvom gorio badnjik⁸. Kako su se drva za badnjak skupljala tijekom te noći i mladići su ih nosili po noći da bi plamen badnjaku bio što veći, onda je jasno zašto ti mladići nisu kolendali u božićno predvečerje. Čitava zajednica obuzeta je događanjima u božićno vrijeme. Uz kolendanje povezan je i običaj da dvojica od sudionika u kolendanju s košaricama u ruci, nakon mise na Novu godinu i Tri kralja, obilaze selo prikupljajući sitne darove: jaja, luk, voće, novac i sl. Od tih darova kantavcinaprave zakusku, a ostatak prodaju na javnoj dražbi u crkvenoj loži na Tri kralja. Novac koji se prikupi na dražbi upotrijebi se u dobrotvorne svrhe, a i dio se donira crkvi za mise za duše u čistilištima.⁹

Prva pjesma koju kantavci pjevaju uoči Mladenaca glasi:

*Kad se slavni Isus rodi
Da nas grišne svih pohodi,
Sva stvorenja tad poznaše
I zlamenja ukazaše.*

*A na nebu zvizda staše
Koja kako sunce sjaše,
Da se kraji svi čudiše
Koku svitlost učiniše.*

*Među sobom govoriše
Da zlamenja Kraja biše,*

⁸ Badnjak

⁹ Prema kazivanju don Bože Baničevića, župnika u Smokvici

*Slavna Kraja od nebesa
Koji čini ta čudesa.*

*I na put se otpraviše
Mnogo brime putovaše,
Sve prid njima zvizda staše
I put njima kazivaše.*

*U Žudiju kad dođoše,
A Isusa tu najdoše
Ter mu dare prikazaše,
A Irudu ne kazaše.*

*Tada Irud, kraj prokleti,
A u srdžbi i žalosti,
A u srdžbi i žalosti,
On učini zloće dosti.*

*Da se dica sva pobiju
U ten gradu koji bihu,
Sva dičica tere mala
Od Betlema tega grada.*

*Sto i četrdeset tisuć biše
I četiri još i više,
Što pomori kraj prokleti
A bez pravde i pameti.*

*Preblaženi vi Mladinci,
Blaženi van časi bili,
Vi ste Bogu čast prinili
I prisvetu krv prolili.*

*Prigizdavi vi Mladinci
Na glava vam zlatni vinci,
Na glava` ih vi nosite
I š njima se ponosite. Amen.¹⁰*

U ovim stihovima se opisuje Isusovo rođenje, čudesne pojave te Svete noći, dolazak mudraca s Istoka, Herodova

¹⁰ Prema kazivanju don Bože Baničevića, župnika u Smokvici.

uznemirenost te se vrlo opširno prikazuje stradanje nevine dječice¹¹ u Betlehemu. Pjesma je sastavljena u osmercu, u kiticama od četiri stiha. Rima je većinom parna, ali ima kitica u kojima se pojavljuje i nagomilana rima. Vjerojatno je pjesma brojala više kitica, ali one su se u tom slučaju izgubile. S obzirom da ostale župe na otoku ne koriste ovaj tekst, slobodno se može zaključiti da je tekst sastavljen za upotrebu u Smokvici.

Pjesma uoči Mladog ljeta parafraza je Lukina Evanđelja koje se pjeva na Božić. Spominje se i obrezanje Isusovo, ali samo u jednoj kitici. Ostalih jedanaest koje se te večeri pjevaju iscrpno govore o Rođenju Spasitelja u Betlehemu. Pjesma je pisana u obliku osmerca, sastavljena u dvanaest kitica po četiri stiha. Prevladava parna rima, ali se u određenim kiticama pojavljuje i isprekidana zbog uklapanja u ustaljeni melodijski napjev. Pjesma je spjevana na sljedeći način:

*Svital biše kako zora,
Gospodin je saša zgora,
Rad jubavi puka mila
Koji čini dobra dila.*

*Večerašnji dan svršuje,
A sutrašnji dan osviće
Da se Crikva sva raduje,
`Brizovanje sveto štuje.*

*Ono vrime kada priđe,
Od cesara list iziđe;
Aguston se taj zoviše,
Kako sveti Luka piše.*

*Da se pišu svi narodi
Podložnici kojigod su
Pod njegovu oblast stoje,
Vlasti njega da se boje.*

*Pripisanje to čineći,
Svaki u svoj grad hodeći,
A ja sam Josip s Nazareta
Po milosti Duha Sveta.*

¹¹ Mladenaca.

*Da se i on tu zapiše,
Zaručnicom s kojom biše;
Prvobozi koji bihu
Posluh njemu da hotihu.*

*Galileja ti grad biše,
U Žudiju otpraviše,
Zakon biše među njima,
Davidova sva rodbina.*

*Prin nek priđu blizu grada,
Brime priđe sretno tada,
Da porodi ta Divica,
Svitla Zvizda i Danica.*

*Da porodi undi svoga
Sina prvogrođenoga
U jednoj spili blizu grada,
Di živina bihu tada.*

*Kada Diva Sina rodi,
U jasle ga stavja doli,
Ujaslicah di on staše
Jere mista ne imaše.*

*Tui se svitlo nebo stvori
I anđeli devet kori
Veću radost učiniše,
Novu pisan zavapiše.*

*Slava Bogu na visini,
Isusukrstu ki svit stvori,
A mir ljudima dobre voje
Kino vazda mirotvore. Amen.¹²*

Pjesma od osam kitica po četiri stiha kojom kantavci naviještaju svečanost blagdana Tri kralja¹³ opisuje prema Matejevu Evanđelju dolazak Kraljeva, njihovu veličanstvenost, duhovno i materijalno bogatstvo te njihovu poniznost i vjeru. Već

¹² Prema kazivanju don Bože Baničevića, župnika u Smokvici.

¹³ Vodokršće.

u prvoj kitici se to i nagoviješta. Pjesma je također pisana u osmercu, a rima je isključivo parna. Spjevana je na sljedeći način:

*Od Istoka do tri kraja
Iz dalekih tih zemaja
Dojezdri bihu od ondi
Okle svitlo sune ishodi.*

*Od istoka Kraji mili
Jur se bihu uputili
Iz država tada rodne
Za dat Bogu dare ugodne.*

*Sred Istoka se podigoše,
Bogu dare tad doniše
Ter mu daše srce i viru,
Zlato tamjan tere miru.*

*Zlatnim sedlim osedlani
Svim gosparom konji zbrani
Od veselja skaču i ržu
Za uzde ih zlatne uzdržu.*

*Na kolina su pali,
Svoje dare prikazali,
U neizmjernomu veselju
Svojen dragom Spasitelju.*

*Reošionski kraji ponosni,
Mudri kraji i kriposni
Bihu došli s novom dikom,
S novom čašću i velikom.*

*Svitla Zvizda i Danica
Bi jim družba ta čestita,
Srid istoka ku vidiše,
Njija pravi put biše.*

*Svitlom Zvizdom i prignutom
Vratiše se drugim putom;*

*Hvaleć Božje veličine
u rojene kraljevine. Amen.*¹⁴

Iz tekstova pjesama očito je da su pisane na ikavici. U njima se javljaju stare riječi, konstrukcije i nazivi. Logični je zaključak da je narod ove pjesme kroz godine približio suvremenom jeziku, a rezultat tome jest što su pjesme tako postale lakše pamtljive.

Kolendanje u Smokvici na Korčuli kod vjernika stvara ugođaj topline i vjerskog zanosa. Paralelno s tim su se odgajali naraštaji ljubitelja lijepog pjevanja i stare pjesme, a ta je tradicija postavila značajan temelj za kulturni i umjetnički razvoj tog mjesta.

U Korčuli je na Badnjak bio običaj da brodograditelji nose prijateljima badnjak, točnije, komad debelog panja, punog drva, okićenog s tri lovorike i priklama¹⁵. Upravo te tri grančice su simbol trojednoga Boga, koji po Sinu pobijedi zloga.¹⁶

Badnjak je morala imati svaka kuća u Korčuli. Na taj dan bor se kiti kuglama, figurama, posrebrenjenim orasima, bombonima, vilinskom kosom, prskalicama, zlatnim i srebrenim trakama. Pod borom su se nalazile jaslice s pastirima, ovčicama i kraljevima. Korčulani su ujutro odlazili po mahovinu u šumu, a navečer, prije večere, domaćin bi naložio badnjak na oganj. Kod Hrvata je to svugdje običaj, a čak se može i nazvati „pravi obred u malenom“ (Macan, 1995: 62).

Uživljavanjem u ovaj božićni običaj shvatljivo je kako to nije samo puki vanjski čin, čak ni izražaj samog čuvstva zbog ljepote, već je običaj hrvatskog Badnjaka neka slika crkvenih običaja. Kada se tako promatra Badnjak, onda je shvatljivo da se u Korčuli ističe u posebnom svjetlu. Upravo ti vanjski vidljivi postupci uvode čovjeka u dubinu nevidljivoga, pa obred blagoslova badnjaka po domaćinu, u očima vjernika, izgleda kao nekakva blijeda slika uzvišene nekrvne Žrtve (Macan, 1995: 62). Kada je badnjak na ognju, na njega se postave tri uštipka. Zatim ga domaćin pospe žitom i polije vinom, pa s ukućanima izmoli *Očenaš*, a ponekad i *Vjerovanje*. Potom djeca pojedu uštipke, a odrasli po godinama ispiju vino što je ostalo u čaši nakon blagoslova badnjaka. Molilo bi se i za žive i za mrtve, zaželio bi

¹⁴ Prema kazivanju don Bože Baničevića, župnika u Smokvici.

¹⁵ Vrsta uštipka.

¹⁶ Prema kazivanju Nevena Fazinića, rođen 1950.

se dobar urod pšenice, vina, grožđa, maslina i slično.¹⁷ Ta večera bi trajala sve do ponoći, a onda bi se išlo na *Ponoćku* gdje su se pjevale stare crkvene pjesme. I na Božić se koledalo uz svečani ceremonijal u crkvi. Nakon obreda narod bi čestitao na ulici i pjevao pjesme (Svoboda, 1995: 55). Jedna od poznatih pjesama koja se pjevala nakon obreda je:

*Sva veselja, sve radosti
Bog dopusti ovom svanu¹⁸,
Mir i pokoj, čast i brana
Uživati do starosti.
Cjeliva ga majka diva
Klanja mu se Josip stari
I pastiri nose dare.
Homo mu se mi klanjati
Uzvišenom kao Bogu.*

Pjesma je spjevana kao jedna cjelina, jedna strofa od devet stihova. Ostavljena je mogućnost podjeleu dvije strofe, od kojih bi jedna bila u obliku četverostiha, a druga u obliku peterostiha. Karakterizira je osmerac, a rima nije prisutna. U pjesmi se slavi Isusovo rođenje te se poziva narod da mu se pokloni.

Badnjak bi morao stajati na ognjištu sve do Tri kralja, a onda bi se morao naložiti, izgoriti ga potpuno tako da se svake godine mora napraviti novi badnjak. Ovaj običaj se do današnjih dana izgubio.¹⁹

Treba napomenuti da je običaj paljenja badnjaka prastari hrvatski običaj. U Lumbardi se i u današnje vrijeme pale velike vatre po cijelom selu i oko njih se jedu prikle i ispija vino iz istoga vrča.

Kršćanski običaj unošenja badnjaka u kuće vuče svoje podrijetlo iz prapovijesnih vegetativnih svetkovina sa svrhom da se istjeraju štetočine iz polja, da žetva bude plodna i da žene rađaju. Zato su se još u samom početku ovih slavlja palile vatre po brjegovima za vrijeme zimskog solsticija. Čak i Frazer u svojoj knjizi *Zlatne grane*²⁰ opisuje paljenja zimskih vatri u

¹⁷ Prema kazivanju Davora Kondenara, snimljeno na audio vrpici, arhiv Fazinić.

¹⁸ Svanuču.

¹⁹ Prema kazivanju Davora Kondenara, snimljeno na audio vrpici, arhiv Fazinić.

²⁰ Sir James George Frazer (1854-1941) bio je škotski antropolog koji se napose bavio proučavanjem mita i religije. U *Zlatnoj grani* Frazer propitkuje

staroeurpskim sredinama, posebice među Južnim Slavenima, te raznim popratnim običajima uz to. Blagoslov što ga pjevaju seljaci u švicarskom gorju Jura dok badnjak gori sažeto govori o svrsi tih svetkovina, a sličan je i blagoslovu korčulanskih brodograditelja:

*Neka badnjak gori!
Da sve dobro uđe!
Da žene imaju djece
I ovce janjad
Bijeli kruh za svakoga
I vrč pun vina!²¹*

Nova godina u raznim krajevima svijeta ima značenje početka novoga životnoga kruga, kada se zaboravljaju svi problemi i tegobe i kada se budi nada u bolje sutra. Slavljenje Nove godine jedan je od običaja koji se najviše održao s obzirom da je ne samo crkveni nego i državni praznik. U noći sa Stare na Novu godinu bio je običaj da pred bogatom trpezom Korčulani pjevaju pjesmu sličnu koledi:

*Korčulani zlatna kito,
čestito vam mlado lito,
a vi nami da budete
lipe dare nam podajte,
Do sto lita da živite
mirni, zdravi i bogati.*

U Korčuli, čim je na Staru godinu pod svodovima katedrale utihnula zahvalnica „Tebe Boga hvalimo“, mladi koledari navješćuju skori dolazak Nove godine koledom u lokalnom dijalektu, punom veselosti:

*Ovi prvi dan godišta
Svemu svitu mir navišća.
One noge od prašćića,
Što su ostale od Božića:*

mnoštvo mitova i narodnih priča iz različitih kultura i vremena te ukazuje na zapanjujuće sličnosti među njima.

²¹ Fillippi, Z., Korčulanski običajii tradicije (preuzeto: 22.6.2013.)

*Bolje da ih nama date,
Nego da ih maška ukrade.
Oj ti, slugo od fumara,
Je l' ti doma gospodara?*

*Donesi nam suha voća,
Da grizemo do ponoća!
Pasali smo priko rive,
Vidili smo dosta ribe.*

*Pasali smo priko luke,
Vidili smo dosta muke.
Pasali smo priko lokve
Vidili smo dosta smokve.*

*Dok smo našli vašu kuću,
Odrli smo svu obuću.
Ovdi vam je jedan Toni,
Dones`te mu pjat bonboni.*

*Ovdi vam je jedan Marin,
Dones`te mu jedan cukarin.
Ovdi Vam je jedan Ivo
Dones`te mu desno krilo.*

*Sve vam reslo,
Sve vam cvalo
Posve vika vika.
Amen.²²*

Pjesma potiče gospodare kuća da koledarima poklone ostatke od Božića te da ih darivaju suhim voćem. Tog dana su djeca starijima poklanjala naranče, a djecu su darivali novčićima koje su utiskivali u naranču.

Uoči Tri kralja iz crkve je svaki vjernik nosio bočicu blagoslovljene vode i vršio blagoslov kuće gaštalda, to jest predsjednika bratovštine. Blagoslovljena voda služi za zdravlje i njom se škropi mrtvacu. Svrha toga običaja vjerojatno je bila i istjerivanje zlih duhova jer se u mnogim dijelovima Europe dvanaesta noć, ili Epifanija, kao posljednja od dvanaest mističnih

²²Prema kazivanju Davora Kondenara, snimljeno na audio vrpici, arhiv Fazinić.

dana nakon Božića, smatrala najpogodnijom za takvu ritualnu radnju. Na ovaj dan dolazili su i seljaci iz okolice u bogate kuće Korčulana i koledali:

*Došli smo vam navistiti
Vodokršća dan čestiti
Ko što ima da očisti,
A ko nema nek se misli.*²³

Božićno koledanje na Korčuli obično završava blagdanom kojim se slave Tri kralja.

5. ZAKLJUČAK

Prema predaji u Vela Luka nije obilovala napjevima vezanim uz navješćivanje. Stoga se ne treba čuditi što se tih nekoliko autohtonih pučkih božićnih napjeva izvodilo sve tri večeri od navješćivanja, dakle na Badnju večer, Silvestrovo i na Sveta tri kralja. Na području Vela Luke treba se provesti detaljnije istraživanje povezano s običajima božićnog koledanja, ali osnovni problem predstavlja nedostak kazivača.

U Blatu na Korčuli postoji običaj koledanja, ali je pozanatiji pod nazivom „veseljanje“. Autora pučkih božićnih pjesama u Blatu nitko ne pokušava pronaći, već se naglašava važnost prenošenja s generacije na generaciju. Jedino prenošenjem s generacije na generaciju ove pjesme, nastale od naroda, mogu se sačuvati. Oni njeguju Staro i Novo Veseljanje, a glavna im je odlika upravo to što se prenose s koljena na koljeno usmenom predajom. Nerijetko se javlja situacija u kojoj su stihovi i izmijenjeni, a to nam svjedoči da je narod iste pjesme mijenjao i dotjerivao tokom prošlosti. Jedna od glavnih odlika jest da su pjesme spjevane u osmercu, a ponekad se javlja i šesterac. Po formi su jako slične pjesme Starog i Novog veseljanja, a i tematski se prate. Obično su spjevani običaji vezni uz blagdan Božića, Nevine dječice, Nove godine i Tri Kralja. U nekim mjestima javljaju se koledarske pjesme u kojima se slavi i blagdan svetog Ivana.

Pjesme koje se pjevaju prigodom kolendanja u Smokvici ne pjevaju se ni u jednom drugom mjestu na otoku Korčuli. Tekst

²³ Svoboda, M., Vjerovanja i običaji u staroj Korčuli početkom 20. stoljeća, Rival, časopis za književnost, 1995., str. 219.

koji se pjeva u Smokvici odnosi se isključivo na Božićno Otajstvo, ali se on pjeva uoči Mladenaca. Može se pretpostaviti da je do tog odgađanja došlo i iz više razloga. Kao osnovni razlog navodi se da je možda neprikladno koledati na Badnju noć koju simbolizira post i nemrs.

U gradu Korčuli nije ostao sačuvan veliki broj pjesama povezanih s božićnim koledanjem. Potrebno je i na tom području provesti što detaljnije istraživanje da bi se uočile sličnosti i razlike s ostalim pučkim pjesmama vezanima uz božićno koledanje.

Iz zapisanih pjesama očito je da su spjevane na ikavici, a obiluju starim riječima, konstrukcijama i nazivima. Logični je zaključak da je narod ove pjesme kroz godine približio suvremenom jeziku, a čak se može reći da je to i opravdano jer su pjesme tako postale lakše pamtljive. Često su pjesme sastavljene u osmercu, a ponekad u šesterцу. Što se tiče rime u ovim pjesmama, najčešće se javlja isprekidana u kombinaciji s parnom. Vjerojatno je takvu kombinaciju rime diktirala već zadana melodija.

Činjenica je da se pojedinci trude sačuvati tradiciju božićnog koledanja, tako da se iz godine u godinu običaji održavaju upravo zahvaljujući tim zainteresiranim pojedincima.

Mnogo pjesama je još nepoznato i treba provesti detaljnija istraživanja na terenu, ali istraživačima je jako teško pronaći zainteresirane kazivače, koji su voljni pomoći da se sačuvaju običaji.

IZVORI

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača:

Baničević Božo, rođen 1937. godine

Fazinić Neven, rođen 1950. godine

Protić Ivko, rođen 1951. godine

Žuvela Milojka, rođena 1936. godine

LITERATURA

1. Badurina, Anđelko, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.
2. Dragić, Marko, *Sveti Nikola biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, Vol. 22, No. 1., Etnografski muzej, Split, 2015., str. 5-42.
3. Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Vol. 50, No. 2, Split, 2015, str. 303-323.
4. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No. 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 399-435.
5. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
6. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008.
7. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, br. 3, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 414-440.
8. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
9. Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, br. 1, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-117.
10. Dragić, Marko, *Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, br. 1., Split, 2008., str. 21-43.

11. *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, sv. 3., Zagreb, 1967.
12. Frazer, J. G., *Zlatna grana - podrijetlo religijskih obreda i običaja*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2002.
13. Gjivoje, Marinko, *Otok Korčula*, Zagreb, 1968.
14. Gluhak, Alemko, *Hrvatski etimološki rječnik*, August Cesarec, Zagreb, 1993.
15. Ivančan, Ivan, *Narodni običaji korčulanskih kumpanija*, Institut za narodnu umjetnost. Posebna izdanja knj. 2, Zagreb, 1967.
16. Lozica, Ivan, *Došli smo vam kolendati*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 36 No. 2 , 1999.
17. *Luško libro*, Godišnjak društva *Vela Luka*; broj 2; *Pučko pjevanje u Veloj Luci II.*; Prizmić, P.; Uvez, Zagreb, 1994.
18. Macan, T., *Kroz život hrvatskih pučkih običaja na Korčuli*, Mediteranska plovidba, Korčula, 1995.
19. Protić, I., *Božićne i korizmene pučke pjesme u Blatu*, Blato, 1976.
20. Protić, I., *Župa Blato od IV. – XX. st.*, NIP „ŠTAMPA“, Blato, 1976.
21. Svoboda, M., *Vjerovanja i običaji u staroj Korčuli početkom 20. stoljeća*, Rival, časopis za književnost, 1995.

CHRISTMAS CAROLLING AND DOOR-TO-DOOR SINGING ON THE ISLAND OF KORČULA

(Summary)

The oldest mentioning of carolling appears on the Bulgarian territory in the 9th century, whereas the tradition of carolling among Croatian folk dates from quite a distant history. The oldest written data in Croatia can be traced to 13th century, in the Statute of the Republic of Dubrovnik. Carolling tradition has been preserved to the present day, and the island of Korčula is no exception. The word “koleda” (carol) bears a heavy semantic burden; however, it primarily means choir singing, the choir consisting of either boys aged twelve to thirteen, young or adult men. It also frequently refers to singing of a boy to a girl, but the most common meaning is associated with Christmas carols, well-wishing, religious rituals, gift exchange, Christmas Eve, and the New Year. It is also important to emphasize that “koleda” used to denote the bonfire lit to celebrate Saint George and Saint John. Groups of carollers usually sang the whole night, and were most frequently offered dried figs, oranges, carob, and all sorts of homemade sweets, wine and spirit by the local hosts. Nowadays they are most commonly offered money. This paper deals with the folk tradition of carolling on the island of Korčula. Since this tradition has been popular to the present day in all nine parishes of the island, the data in this paper cover the areas of Vela Luka, Blato, Smokvica and Korčula. Other towns usually have the variations of the carols of the afore-mentioned locations. Taking a continuous existence of traditional oral poetry on the territory of the island of Korčula as a starting point, this paper will try to grasp the data associated with Christmas carolling in this area to the greatest extent possible.

Key words: carolling, door-to-door singing (“veseljanje”), Christmas Eve, New Year, Epiphany, The Slaughter of the Innocents (“Mladinci”)